

Саша М. Ђукић*

Универзитет у Источном Сарајеву
Педагошки факултет у Бијељини

УДК 811.163.41'367

811.163.41:070.041(497.6)

DOI 10.7251/NSK1515008DJ

Оригинални научни рад

УПОТРЕБА АУТОМАТИЗАМА У ФИНИТИВНОЈ РЕЧЕНИЦИ (БЕКГРАУНДУ) АГЕНЦИЈСКЕ ВИЈЕСТИ

***Апстракт:** У раду ће бити анализирани аутоматизми, односно језичке јединице и њихове форме, који се често употребљавају да би олакшали и(ли) убрзали кодирање (настанак) и декодирање (пријем) одређене информације. Аутоматизми се јављају на „општим“ мјестима у структури вијести, али за анализу су изабрани аутоматизми у позицији посљедње, финитивне, реченице агенцијске вијести.*

***Кључне ријечи:** аутоматизми, јаке позиције текста, агенцијско новинарство, функционални стил.*

Појам аутоматизма

У просјечним новинским агенцијама у току једног радног дана десетак новинара, од дописника или са терена, прикупи и обради од 250 до 300 вијести разног садржаја. Овако велика продуктивност захтијева од писца текста (новинара) велику ангажованост и не оставља новинару довољно простора да дорађује (нарочито стилски) написане текстове које због других захтјева (атрактивности) треба објавити што раније¹. Продуктивност и атрактивност увелико одређују агенцијски стил, а да би их испунио, новинар у своје писање укључује **аутоматизме**², односно врло често употребљаване језичке јединице и њихове форме које су подређене правилима грађења (настанка, кодирања) и рецепције (декодирања) текста као продукта агенцијског новинарства.

* djukic55@gmail.com

¹Атрактивност је један од основних циљева новинарства, па тиме и агенцијског новинарства. Обезбиједити информацију агенцијским корисницима што прије, тј. да њени корисници буду информисани прије него што се она појави у осталим медијима, један је од показатеља квалитетног рада агенције.

²Аутоматизација језичких средстава је уобичајена (узуална) употреба одређеног језичког средства које омогућује његово лако и непосредно перципирање без обзира на контекст и ситуацију (в. Simeon, 1969, стр. 134).

Аутоматизме не треба поистовјећивати са фраземима (устаљеним изразима). Аутоматизми, као и фраземи, настају као устаљени скупови ријечи, али у фраземима, за разлику од аутоматизама, ријечи губе своје самостално значење и на основу међусобне устаљене везе остварују посебно, тј. ново значење. Супротно овоме, чланови аутоматизма задржавају своје самостално значење, ма колико аутоматизам био (не)фреквентан.

Због специфичности новинских агенција у медијском систему формира се агенцијски стил који се разликује по неким својим особинама од новинарског стила (тј. од стила који користе остали медији). Једна од најзначајних особина је управо присуство аутоматизама, а њихова неопходност се јавља у процесима:

- *аутоматизације поступка у настанку вијести* – новинар у кратком временском року мора да оперативно и доступно пласира информацију. Зато новинар тежи унификацији (смањивању разнородности текстова исте функционалне намјене) и стандардизацији (утврђивању и примјени правила за обликовање текстова ради економичности), рекло би се да је то скраћивање времена за декодирање, тачност и поузданост (в. Тошовић, 2002, стр. 247).
- *аутоматизације пријема и декодирања вијести* – новинари настоје да читаоци, слушаоци или гледаоци са што мање напора и у што краћем времену добију и декодирају информацију (*ibidem*).

У процесима аутоматизације кроз вишекратна понављања језичка средства прелазе у стереотипе и аутоматизме који се у текстовима (продуктима) новинских агенција јављају у два типа, и то:

- аутоматизми који се односе на шематску структуру дискурса (што би обухватало анализу јаких позиција текста: наднасловова, наслова, инкоативне и финитивне реченице, текстуални конектори),
- аутоматизми који се реализују на нивоу реченице (подразумијева синтаксичку анализу реченица; нпр. структурна анализа аутоматизама за навођење извора имајући у виду да се

на овом нивоу појављују се аутоматизми блиски фраземима и клишеима и сл.).

За лингвостилистичку анализу свакако су занимљиви аутоматизми који се јављају у јаким позицијама текста. Управо они аутоматизми који се појављују у једној од јаких позиција агенцијске вијести – позицији посљедње, финитивне реченице - биће предмет интересовања у овом раду.

За анализирани материјал, по принципу случајног избора, издвојено је 500 вијести (узорака) које је објавила Новинска агенција Републике Српске (СРНА) у периоду од 2007. до 2009. године.

О финитивној реченици и предмету анализе

Финитивна реченица (бекграунд)³ је посљедња реченица која долази у вијести⁴. По положају који заузима, једну од јаких позиција текста у ужем смислу⁵, она је значајнија од интертекстних реченица. Углавном се јавља у облику разгранате реченичне структуре са детаљним информацијама, што је, у појединим примјерима, знатно приближује лиду.

У теорији агенцијског новинарства постоји мишљење да добар бекграунд може бити значајнији за вијест од лида (главе вијести) и да његов изостанак може значити само једно – да још нема елемената за његово појављивање, односно да догађају није претходило ништа што би га позадински могло објаснити (Јовановић, Лазаревић, 2005, стр. 60). У овом дијелу вијести најјаче је изражена функција дјеловања, јер избор елемената којима се објашњава неки догађај значајно утиче на формирање закључака које ће читалац/слушалац формирати, а „бекграунд омогућава да се то ради суптилно и ефикасно (у стилу – ми ништа не тврдимо, само вам дајемо елементе да сами створите закључак“ (ibidem). Бекграундом се често вијест допуњава и секундарним чињеницама помоћу којих се главни елементи догађаја стављају у одређени контекст. Оне су „мање значајни дијелови примарне чињенице, али и већ познате чињенице које омогућају да се схвати ново у информацији у односу на постојеће стање“ (Slavković, 1981, стр. 59).

Резимирајући наведене чињенице из теорије агенцијског новинарства за бекграунд могло би се закључити да преко „позадине догађаја“ бекграунд може да повеже двије или више вијести тематски блиске, односно са

³Термини *бекграунд* и *финитивна реченица* обиљежавају посљедњу реченицу у вијести. Оба термина, првенствено из стилских разлога, биће употребљавана као потпуни синоними.

⁴ О структури дискурса агенцијске вијести в. у Ђукић, 2013.

⁵ В. Катнић-Бакаршић, 2001, стр. 269.

лингвистичког аспекта да обавља конективну (и)ли интертекстуалну функцију, да је бекграунд подесан за изношење секундарних чињеница и да је у њему потенцијал „дјеловања“.

Наведени закључци послужили су као путоказ у потрази за типичним језичко-стилским средствима која би олакшала (аутоматизовала) настанак финитне реченице, а која треба да остваре неки од наведених циљева бекграунда. Обратиће се и пажња на учесталост у употреби поменутих аутоматизама, односно њихова фреквентност⁶ која ће бити статистички прорачуната.

⁶Статистичка анализа (детаљније в. у Ђукић, 2011) показала је да се аутоматизми не јављају истом фреквенцијом, што условљава њихову диференцијацију. Као критериј класификације аутоматизама послужили су резултати аритметичке средине. На основу тих резултата издвојени су: **апсолутни аутоматизми** који се реализује у сваком узорку (100% остварење). Језичких јединица са оваквим процентом је јако мало, што парадоксално дјелује. Наиме, апсолутни аутоматизам присутан је само на нивоу структуре вијести, односно вијест има перманентно шематизовану структуру која налаже распоред чињеница: од важнијих ка мање важним и сл. **Високофреквентни аутоматизми** – аутоматизми чија учесталост прелази 50%. То су типичне форме које је лако пратити, јер се у одређеном опсегу (нпр. наслова, инкоативне или финитне реченице и сл.) те структуре много више понављају од осталих. **Фреквентни аутоматизми** – аутоматизми са фреквентношћу од 10 до 50%. Можда није оправдано што овако велики проценат остаје у домену једне јединице, али резултати у већини анализа показују да доминира одређена структура (високофреквентни аутоматизам), а остале појавности су мањег обима. **Нискофреквентни аутоматизми** – аутоматизми чија је фреквентност до 10%. Јединице овог реда нису честе у употреби, али ипак су уочљиве или се на њих рачуна на основу неких других критерија. Нпр. када је вршена анализа структуре инкоативне реченице позната је чињеница да се реченица, као синтаксичка јединица, може јавити у два основна облика: прости (просто проширене) или сложене структуре, што је послужило као полазиште у анализи. Након проведене анализе резултати показују да је структура сложене реченице високофреквентна, јер се много чешће употребљава, док је проста реченица фреквентна. Или, у анализи међуклаузног односа у структури сложене реченице координирани однос присутан је у свега неколико примјера (2,07%), што га квалификује као нискофреквентни аутоматизам, док је субординирани однос знатно присутнији. Због мале учесталости, тј. ниске фреквенције, аутоматизми у овим формама постају стилски маркирани – односно својим одступањем од норме (шеме) ове форме су знатно изражајнија средства.

Интертекстуалне (конективне) финитивне реченице

Врло честа функција бекграунда у новинској вијести је „тематска кореспонденција“, тј. обједињавање и тематско повезивање више вијести. По овом принципу често настају „вијести у низу“.

Објашњавајући „позадину догађаја“ бекграунд повезује једну вијест, ону која је „најсвјежија“, са другом која је објављена раније тематски се везујући за њу, ако не у цјелини, онда бар у појединим секвенцама. Тако се актуелни догађај допуњује подацима који су дио ранијих текстова. У примјеру: „*Како је раније саопштено, злочин се догодио касно јуче у селу Здеглову општина Лебане, а полиција још истражује мотиве овог злочина (15-06-2009).*“⁷ – бекграунд повезује вијест из које је ексерпиран, а која говори да је ухапшен извршилац тешког убиства, са вијешћу (или вијестима) које су претходно информисале о почињеном злочину и о потрази за осумњиченим. Наведене појединости о злочину (да се догодио у касне сате у селу Здеглову у Лебанама) у финитивној реченици биле су важне чињенице у претходним вијестима. Њихово понављање информативно допуњава главни догађај (хапшење осумњиченог), а сигнализано је аутоматизмом који је реализован имперсоналном реченицом у иницијалном (пропозиционалном) положају – *Како је раније саопштено,....* Употријебљени аутоматизам јасно разграничава раније објављене чињенице од актуелног догађаја, али уједно и помаже њиховом обједињавању у цјелину, односно врши конекторску функцију. На основу лексичких и граматичких особина, Силић (Silić, 1984: стр. 109 – 111) конекторе дијели на: граматичке, лексичко-граматичке, лексичке, и стилистичке, који се даље дијеле на основу семантичке разлике у функцији повезивања. Унутар наведених врста конектора, Силић разликује и пропозиционалне конекторе, као конекторе реченице „које не носе никакву нову обавијест, него упућују или на претходни текст или на слједећи текст“ (ibidem: 110).

По правцу хронолошког повезивања финитивна реченица анафорички функционише, јер присјећа на претходне догађаје – у наведеном примјеру на мјесто и вријеме почињеног злочина. Ово не мора бити једини правац повезивања. Исте конективне способности у повезивању текстова, али у катафоричком правцу имају и финитивне реченице са аутоматизмима чије је главно обиљежје употреба сложеног футура у основном значењу – да означи радњу која ће бити извршена после времена на које се мисли. Ради избјегавања стилске монотоније, новинар је склон употреби аутоматизма са

⁷У примјерима под наводницима курзивом ће бити наведени дијелови вијести, а у загради датум када је СРНА објавила наведену вијест.

конструкцијом да + презент, као синонимичном обликом инфинитивне компоненте сложеног облика футура.

Нпр.: *ЕИБ ће, додао је Ђелић, идућих година бити главни партнер Србије када је ријеч о одобравању средстава за националну инфраструктуру, локалну инфраструктуру, као и инфраструктуру знања и здравства (15-06-2009)*“; Он [Марти Ахтисари, бивши посредник у преговорима о статусу Космета – уметнуо С.Ђ.] *ће послје скупштинског засједања присуствовати сједници међународне управљачке групе, а у његову част и у знак обиљежавања „дана уставности“ филхармонија Косова вечерас ће приредити концерт (15-06-2009)*“; Он [предсједник Управног одбора Америчког универзитета у Тузли Денис Прцић – уметнуо С.Ђ.] *истакао је да Амерички универзитет, осим стипендијама, настоји да путем квалитетне наставе и пружања најмодернијих услова за образовање, будуће дипломиране студенте задржи у БиХ, како би знањем допринијели стварању бољег сутра у БиХ (15-06-2009)*“. У овим примјерима, користећи футур у основном значењу, финитивна реченица најављује догађај/е који није/нису од великог информативног значаја за актуелну вијест (зато се и не налазе у инкоативној реченици, тј. лиду), али о којима ће, највјероватније, бити извјештавано у блиској или даљој будућности.

Из наведених примјера може се уочити да појава бекграунда у вијести олакшава (аутоматизује) „тематску кореспонденцију“ и у анафоричком (повезивању са претходним догађајима) и у катафоричком (најављивању будућих збивања) правцу. Типичне језичке јединице, односно аутоматизми, са анафоричком конективном функцијом јесу зависне или имперсоналне реченице које не носе никакву нову информацију, него упућују на претходни текст. У бекграунду са катафоричком конективном функцијом као аутоматизми се јављају облици сложеног футура у основном значењу или конструкција да+презент као синонимични облик инфинитива. Овај тип бекграунда, са катафоричком функцијом, најављује будућа дешавања и, наравно, извјештавања о њима.

Финитивне реченице у форми секундарних чињеница

Врло често се у бекграунду износе чињенице које су мањег значаја за актуелну вијест, али које на неки други начин употпуњују примарну информацију. Наведене чињенице могу бити општепознате (географске, историјске, социјалне, политичке и сл.) широј јавности или да су потпуно спорадичне и корелативне само за дату вијест.

Нпр.: *Случај француске новинарке Флоранс Артман, како се додаје, заплашио је у толикој мјери бивше сараднике Трибунала да су неки од њих*

одустали од објављивања књига, док не виде како ће се завршити ово суђење (15-06-2009)“ – У вијести са овим бекграундом говори се о првом судском поступку против бившег званичника Хашког трибунала који је објавио књигу о раду овога суда. Интертекстне реченице у вијести су тематски везане за „посљедице“ објављивања књиге или помињу другу објављену књигу *Лов Карле дел Понте* која није процесуирана. Али у финитној реченици (наведеној на почетку пасуса) наводи се иноформација спорадичног значаја – о страху других аутора који су планирали да објаве књиге. Ова чињеница није од примарног значаја за актуелну вијест, али пружа секундарна сазнања која дају информативну нијансу примарној чињеници – озбиљност самог процеса који је изазвао страх код других аутора који су планирали да објаве сличне књиге.

Идентична ситуација (само радикалнија) по питању секундарности чињеница је и у примјеру бекграунда: *Манастир Светога Германа Аљаског у Платини налази се у сјеверној Калифорнији (15-06-2009)“* – који је саставни дио вијести у којој се говори о духовном предавању у организацији Светосавске омладинске заједнице из Прњавора. У интертекстним реченицама се сазнаје да ће предавање бити одржано у Бањалуци и да ће на њему учествовати јеромонах Дамаскин из православног манастира Платина. Информација коју износи бекграунд у овом примјеру – локација манастира – тематски се тешко интегрише у вијест и знатно нарушава кохезивни однос међу реченицама.

Сличних примјера у анализираном корпусу има веома много. За све њих могла би се извући општа карактеристика – финитна реченица са намјеном укључења секундарних чињеница често дјелује као потпуно самостална (аутосемантична) реченица са ослабљеним кохезивним елементима према остатку вијести. На граматичко-структурном нивоу финитивне реченице у овој намјени су разнолике структуре: евидентирани су примјери од просто проширених до сложених реченица са мањим бројем клауза координираног или субординираног односа. На семантичком плану, бекграунд овог типа дјелује доста самостално (аутосемантично) па понекада у вијести оставља утисак „надовезане“ цјелине.

Финитивне реченице у конативној функцији

У конативној (апелативној) функцији језичка средства су усмјерена на реципијента поруке и имају за циљ да апелујући на реципијентова осјећања или мисли у њему изазову емотивну реакцију (Katnić-Bakaršić 2001: стр. 17).

Финитивне реченице са апелативном функцијом углавном се јављају у вијестима политичког предизборног садржаја и то у вријеме када је

апелација преко медија на потенцијале гласаче најинтензивнија. У функцији аутоматизама тада се јављају реченице са апелативном функцијом које се одликују интензивном употребом императива, вокатива, другог лица јединине или множине и сл.⁸

У бекграунду: „*Ово је вријеме које је више од избора, зато треба да побједи кандидат СНСД-а. Са РС имамо све, али смо без ње народ без отаџбине*“, рекао је Шпирић. (30-11-2007)“ – иако новинар само посредује информацију, тј. дословно преноси туђи говор, начином њеног обликовања (финитна позиција текста и форма цитата која још и истиче садржај) он сугестивно дјелује на читаоца/слушаоца. Наизглед ненаметљива финитна реченица која произилази из „објективно“ изречених чињеница од којих се новинар „ограђује“ цитатом ствара стилски врло ефектан крај са наглашеним закључком – поентом. Имајући у виду чињеницу да су финитне реченице у сваком типу дискурса јаке позиције тог дискурса и неријетко носе тежиште смисла (Катнић-Бакаршић 2001: стр. 129) онда није неочекиван и изненађујући покушај да новинар искористи стилске потенцијале финитне реченице. Сличног је закључка и В. Петровић (Петровић 1989: стр. 110) са аргументацијом да на „иницијалним или финалним позицијама одређених смисаоних целина на којима је информативно тежиште (...) преносе најважнији делови поруке, а у крајњој линији, њезин целовит смисао“.

Од језичко-стилских средстава у оваквом типу реченица доминирају вокатив, императив, „лично обраћање“ (друго лице јединине или множине), односно, језичке јединице које, по правилу, на неки начин дјелују на примаоца поруке, да код њега изазову одређене емоције или реакције и сл.

Закључак

У проведеној анализи бекграунда (финитивних реченица) потврђене су претпоставке које се односе на констатације теоретичара агенцијског новинарства (Јовановић, Лазаревић 2005; Slavković 1981) везаних за присуство и функцију бекграунда – укључивање позадине догађаја, навођење секундарних чињеница и могућност дјеловања, односно његов потенцијал за апелацију.

Покушавајући да се пронађу типична језичка средства која убрзавају (де)кодирање вијести, тј. формирану аутоматизми, може се закључити:

- за конективну функцију користе се аутоматизми који јасно разграничавају раније објављене чињенице од актуелног догађаја (типа:

⁸ О томе је писала Марина Катнић-Бакаршић (Види: Катнић-Бакаршић, 2001, стр. 17).

Како је раније саопштено...). Такви аутоматизми уједно помажу обједињавању појединачних вијести у цјелину, односно врше конекторску функцију у анафоричком и у катафоричком правцу. Аутоматизми са анафоричком функцијом јесу зависне или имперсоналне реченице које не носе никакву нову информацију, него упућују на претходни текст, а језичке карактеристике аутоматизама са катафоричком функцијом јесу облици сложеног футура или конструкција да+презент.

- у бекграунду се износе чињенице које су од мањег значаја за актуелну вијест, али које на неки други начин употпуњују примарну информацију. На граматичко-структурном нивоу финитивне реченице су разнолике структуре: од просто проширених до сложених реченица са мањим бројем клауза координираног или субординираног односа. На семантичком плану бекграунд дјелује аутосемантично, па оставља утисак самосталне цјелине.

- у апелативној функцији бекграунд је усмјерен на реципијента поруке и има за циљ да утиче на реципијентова осјећања или мисли и у њему изазове емотивну реакцију. Од језичко-стилских средстава у оваквом типу реченица доминирају вокатив, императив и друго лице једине или множине.

Уочљиво је да се у већини вијести употребљава бекгранд с циљем уношења нових информација, па би се могло рећи да је финитивна реченица са таквом функцијом високофреквентна, да је бекграунд у конективној функцији чест, тј. фреквентан, док је у апелативној функцији поприлично риједак, односно нискофреквентан.

И на крају, није лоше поменути још једну чињеницу - употреба бекграунда представља својеврсни аутоматизам, скоро апсолутни, који олакшава остварење једног од поменутих циљева бекграунда. Али постоје вијести и без бекграунда. Овај изостанак теоретичари новинарства правдају чињеницом да његов настанак није „спреман“, односно да догађају није ништа претходило што би га објаснило из „позадине“ или да новинар није имао времена да га архивски допуни. Ипак, у било којем случају, агенција ће убрзо реемитовати вијест у којој ће актуелни догађај допунити „позадином“.

Литература

- Velčić, M. (1987). *Uvod u lingvistiku teksta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ђукић, С. (2011). Аутоматизми кохезивности у агенцијској вијести. *Узданица*. Јагодина, 71 – 81.
- Ђукић, С. (2013.) Дискурсна анализа агенцијске вијести. Зборник са научног скупа „Наука и традиција“. Филозофски факултет Пале, књ. 7/1, 143-156.
- Јовановић, Н., Лазаревић, Д. (2005). *Агенцијско новинарство (минимум речи – максимум чињеница)*. Факултет политичких наука Београд.
- Катић, Р. (1971). *Jezikoslovni ogleđi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Катнић-Бакарић, М. (2001). *Stilistika*. Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga.
- Ковачевић, М. (1998а). *Стилске фигуре и књижевни текст*. Београд. Требник.
- Ковачевић, М. (1998б). *Синтакса сложене реченице у српском језику*. Београд: Друштво „Рашка школа“.
- Ковачевић, М. (2000). *Стилистика и граматика стилских фигура* (3. допуњено и измијењено издање). Крагујевац: Кантакузин.
- Младенов, М. (1980). *Novinarska stilistika*. Beograd: Naučna knjiga.
- Милановић, А. (2000). Стереотипности и креативности у структури новинске вести при генези српског новинарског подстила, *Српски језик V/1-2*, Београд, 623 – 638.
- Петровић, В. (1989). *Новинска фразеологија*. Књижевна заједница Новог Сада.
- Половина, В. (1999). *Семантика и текстлингвистика*. Београд: Чигоја.
- Šilić, J. (1984). *Od rečenice do teksta – Teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva*. Zagreb: Liber.
- Simeon, R. (1969). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva, I/III.*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Slavković, D. (1975). *Osnovi novinarstva i informisanja*. Beograd: Radnička štampa.
- Slavković, D. (1981). *Biti novinar*. Beograd: Radnička štampa.
- Тодоровић, Н. (1998). *Савремено новинарство*. Факултет политичких наука Београд.

Тодоровић, Н. (2002). *Новинарство: интерпретативно и истраживачко*.

Београд: Чигоја.

Тошовић, Б. (2002). *Функционални стилови*. Београд: Београдска књига.

Saša M. Đukić

THE USE OF THE WORDS AUTOMATICALLY REPEATED IN THE CONCLUDING SENTENCE (THE BACKGROUND) OF AGENCY NEWS

Summary

This paper will analyze language units and their forms which are often used to facilitate and (or) speed coding (origin) and decoding (reception) of certain information. These units and their forms appear in "general" places in the structure of the news, but we will only analyze the selected ones that appear in the position of the last sentence of the agency news.

Keywords: *strong text positions, agency journalism, functional style*